

NILS-ERIC SANDBERG:

Borgerligt 80-tal?

De borgerliga partierna står inför ett mycket svårt 80-tal, konstaterar ledarskribenten i Dagens Nyheter, Nils-Eric Sandberg. Det krävs både fantasi och civilkurage av regeringen för att bromsa konsumtionen och öka investeringarna. Frågan är om tiden räcker till så att den får skörda frukterna i form av produktionsökning och höjda reallöner? Författaren gör en intressant analys av regeringspartierna, främst centerpartiet som han betecknar som ett typiskt missnöjesparti.

Det är synd om de borgerliga partierna. Efter 40 år i opposition vann de plötsligt regeringsmakten. Och då stod de lika plötsligt med ansvaret för den svåraste krisen i svensk ekonomi sedan andra världskriget. Att krisen var en produkt av en lättsinnig lönerörelse, en samhällsekonomiskt oansvarig skattepolitik och internationella störningar – det räknades bort i debatten. Gösta Bohman och Per Ahlmark fick ta allt ansvar för följderna av de beslut deras företrädare fattat.

Om det funnes någon inbyggd rättvisa i tillvaron skulle socialdemokraterna vunnit valet 1976, och därmed fått stå för följderna av sin kostnadsexplosion 1975.

Nu har vi ett fjärde år en borgerlig regering. Hur (och hur länge) kommer de borgerliga partierna att klara åttitalet – dvs en period av, sannolikt, stigande energipriser, låg tillväxt och hög inflation i industriländerna och därmed i Sverige?

Svaret på frågan kan börja med en annan fråga: Vad vill de borgerliga partierna? Vilket mål för samhällets förändring har de?

Det kan vara svårt att veta, för den som står utanför den interna partipolitiska diskussionen. De borgerliga partierna är alljämt märkta av drygt 40 års opposition. Sin politik har de utarbetat, efterhand, främst som reaktioner på socialdemokratiska förslag.

Visserligen har de borgerliga partierna – åtminstone två av dem – egna värderingar, program, bilder av det samhälle de vill ha. Men sina konkreta förslag fick de i decennier formulera som reaktioner på socialdemokratins politik. Socialdemokraterna hade

alltför länge monopol på att formulera problemen och uppgifterna.

De borgerliga partierna har inte heller vunnit regeringsmakten på något gemensamt program. De vann valen 1976 och 1979 (främst) därför att olika grupper av olika skäl röstade mot en socialdemokratisk regering.

Först några ord om de borgerliga partiernas framtid som regeringspartier.

Krympande industrisektor

Åttitalet har inte börjat bra. Utgångsläget för den svenska ekonomin ser i grova drag ut så här:

Industrins investeringar har fallit brant sedan 1974. Bostadsbygget har stagnerat. Investeringskvoten – dvs den del av BNP som går till investeringar – har fallit, från 24–25 procent (på sextitalet) till 19 procent 1979.

Nu kan investeringsvaror importeras. Om man räknar bort importen och mäter den del av BNP som då går till investeringar får man fram sparkvoten för hela ekonomin. Bruttosparkvoten inräknar de investeringar som endast ersätter kapitalförslitning – dvs de investeringar som behövs för att hålla landets kapitalstock intakt. Sparkvoten minus dessa ersättningsinvesteringar, den sk nettosparkvoten, har under senare delen av sjuttitalet fallit från 15 procent till 6 procent. Frågan är om det överhuvud förekommer någon utbyggnad av industrins produktionskapacitet netto. Kanske är det i praktiken tvärtom; en stor del av industriinvesteringarna har via lån och bidrag över statsbudgete-

ten de senaste åren förlagts till tekniskt och ekonomiskt utkonkurrerade branscher och företag.

Resultatet kan avläsas i industriproduktionen. (Som källa använder jag den engelska National Institute Economic Review, som inte kan väntas vara intresserad av att anpassa sina kalkyler efter svenska partipolitiska önskemål.)

Mätt med ett index där 1975 = 100 var industriproduktionen i OECD som genomsnitt hösten 1979 125. I europeiska OECD uppgick den till 117. I Sverige uppgick den till 99, tre procent *under* 1974 års nivå och det klart lägsta värdet i hela OECD.

Sysselsättningen inom industrin har sedan 1974 minskat med 15 procent, mätt i arbetstimmar.

Den svenska industrisektorn krymper alltså. Den kan inte längre – via hemmamarknadsproduktion och export – bära upp medborgarnas samlade konsumtion. Bristen kan avläsas i underskottet i bytesbalansen som i år kan bli 3–4 procent av BNP.

Regeringens dilemma

I princip kan regeringen skjuta svårigheterna på framtiden några år till genom att finansiera landets "överkonsumtion" med utlandslån. Om man emellertid antar att det finns en yttersta gräns för den internationella kapitalmarknadens välvilja (en hypotes jag tycker ekonomidepartementet borde fundera på) – då står regeringen inför en intressant uppgift: Investeringarna måste gå upp, speciellt inom industrin; konsumtionen måste hållas nere, relativt, under några år;

vinster och soliditet inom företagen måste få stiga.

Det här är en politiskt otacksam kombination. Visserligen följer produktionsökning och höjda reallöner efter några år som frukt av återhållsam konsumtion och höga investeringar. Men det hör till vårt enfaldiga politiska spel att en regering aldrig får tillgodoräkna sig dessa i den ekonomiska verkligheten självklara time lags: Frukten måste skördas omedelbart, utan minsta väntetid!

Den borgerliga regeringen kan i princip välja två strategier. Antingen en mycket hårdhänt politik: Pris- och lönestopp under något år, frysning av offentlig konsumtion, skattefavourer för uppfinningar, investeringar och nyetableringar. Det är lätt att försvara med ekonomiska argument. Men överlever regeringen en sådan strategi? Oavsett hur riktig den är, ekonomiskt, kommer regeringen att möta åtstramningens alla obehag under valåret, ett eller två år innan frukterna kan avläsas i höjda reallöner.

Om en borgerlig regering klarar detta moraliska kraftprov blir jag lika glad som förvånad.

Mycket av strategin hänger på fackets medverkan. En borgerlig regering måste ha osannolikt mycket is i magen för att våga genomdriva en strategi mot LO:s och TCO:s vilja. Och organisationernas medverkan till en åtstramning/investeringshöjning kan, förmodligen, inte köpas till mindre pris än ett fondsystem med centralt fackligt inflytande. I så fall blir den ekonomiska strategin bara kortsiktig. Ty i centralstyrningen av krediter (och därmed investeringar) finns en inbyggd risk för felallokering: Resurserna

kan styras mer efter partiernas kamp om marginalväljare än efter långsiktiga lönsamhetskalkyler. En titt på NJA, Stålverk 80, SSAB, NCB och Svenska Varv visar att politikernas välvilja med investeringspengar ofta är proportionell mot projektens samhällsekonomiska förluster.

Den offentliga sektorn

Den svåraste utmaningen möter kanske den borgerliga regeringen från den offentliga sektorn. Den har de senaste fem åren ökat sin sysselsättning med 15 procent – ungefär lika mycket som industrin förlorat. Detta behövs i och för sig inte vara något ekonomiskt problem. I alla högindustrialiserade ekonomier ökar efterfrågan på tjänster som andel av BNP. Dvs: I varje ny BNP-procent blir andelen tjänster allt större. Det unika för Sverige är dels att tjänstesektorn växer medan industrisektorn faller, i absoluta tal; och dels att tjänstesektorn i extrem grad är offentligt finansierad. Priset på offentliga tjänster är (nästan) alltid noll; därmed finns ingen mekanism som visar medborgarnas efterfrågan och betalningsvilja och inte heller någon mekanism som informerar konsumenterna om de offentliga tjänsternas kostnader.

Om dagens trender står sig kommer alltså en växande tjänstesektor – och en växande andel av ekonomin – att undandras marknadens prövning och istället styras administrativt, av byråkrati och politiska beslut. Kommer en borgerlig regering att vilja – och våga, och kunna – introducera prissättning och konsumentstyrning i offentlig ser-

vice? Jag undrar det. Det är visserligen tekniskt ganska enkelt. Men det kräver ett visst minimum av fantasi och civilkurage.

Räcker den borgerliga regeringens samlade tillgångar av dessa egenskaper?

Centerns situation

Så till de olika partierna. Janerik Larsson har skrivit utförligt om just folkpartiets kris (Svensk Tidskrift 1980/2); jag nöjer mig med några reflexioner om centern och moderaterna.

Under femti- och sextitalen reducerades centerpartiets bas, bönderna, till ca 5 procent av arbetskraften. Ändå vann centern under början av sjuttitalet drygt 25 procent av väljarna. Förklaringarna är två. Antingen har en fjärdedel av befolkningen genom daglig läsning av Skånska Dagbladets ledare tillägnat sig en centerpartistisk livsåskådning. Eller också har centern uppträtt som ett missnöjesparti, och genom sin totala brist på idéer och konsekventa resonemang lyckats fånga upp de fjorton sorters missnöje som följt med de våldsamma omflyttningarna under sextitalet.

Själv utgår jag från den senare förklaringen. Centern har ofta varit konkret *mot* allt otrevligt i tillvaron, men sällan med begriplig klarhet *för* något. Detta är en förutsättning för missnöjesfunktionen: Budskapets oklarhet är direkt proportionell mot dess attraktionskraft på de missnöjda.

Härav följer också partiets nuvarande svårigheter. Att ett missnöjesparti sitter i regeringen är en paradox: De missnöjda tenderar alltid att rösta mot regeringen som

enligt partipolitisk praxis alltid skall vara syndabock för vad som händer, oavsett orsakerna.

Centern har kritiserat tillväxten, den materiella standardhöjningen – eller rättare dess förutsättningar: Rationaliseringar i produktionen och hög rörlighet på kapital- och arbetsmarknader.

De närmaste åren får vi, sannolikt, låg tillväxt i ekonomin, om någon alls. Dels bromsas investeringar av den internationella inflationen. Dels kommer stigande reala energipriser att minska de kapitalintensiva investeringar i industriländerna som nu utgör den största marknaden för svensk export. Och när draghjälpen från utlandsmarknaderna uteblir faller produktion, investeringar, reallöner och standard i Sverige.

Kritiken mot tillväxten vann stöd så länge tillväxten hölls uppe: Det är lättast för trubadurerna att förbanna den materiella standarden när de har det bra. När tillväxten uteblir upptäcker människor efterhand att standarden inte stiger (trots inflationspengar); om någon grupp kompenserar sig förlorar en annan. Nolltillväxtsamhället är ingen harmoni. Det är fyllt av konflikter och arbetslöshet – när inga stora branscher expanderar får de arbetslösa från utkonkurrerade företag inga nya jobb.

När människor erfar konkret vad nolltillväxtsamhället innebär, mister nog nolltillväxt- och lågenergikampanjerna en del av sin attraktionskraft. Samma gäller centern, som delvis förbinds med den här romantiken.

Moderater och folkpartister

Vinner gör förmodligen moderaterna som klarast talat för ekonomisk tillväxt och försvarat materiell standard. Ingenting kan ju illustrera ekonomiska resonemang bättre än verkligheten.

Samtidigt kan moderaterna falla på sin egen framgång. "Högerspöket" är alltjämt den mest levande illusionen i svensk politik. Centern och folkpartiet är mycket känsliga för kritik för "dominans av moderaterna". Inte utan orsak: Dels är "högerdominansen" socialdemokraternas bäst inlärd valfras (tusentals ombudsmän kan den utantill); dels måste en effektiv regering i den svenska kompromissekonomin få stöd av breda majoriteter i mitten.

Ju större moderaterna är, relativt de två andra borgerliga partierna, desto svårare att bilda en borgerlig regering. Detta handlar i och för sig mer om vanetänkande än om

realiteter; men vanetänkande, med en viss utbredning, är också en realitet.

Folkpartiet har tydligen förlorat i popularitet på att samköra med socialdemokratin i kärnkraftsomröstningen. Det hör till folkpartiets speciella förbannelse att partiet så lätt tappar röster till både "höger" och "vänster". Det sägs att alla folkpartister är tveksamma; härav följer dock inte att alla tveksamma är folkpartister.

Folkpartiet tycks nu ligga närmast en uppgörelse med socialdemokratin — kanske en koalition efter nästa val. Men det stora politiska problemet de närmaste fem åren blir inte energin utan det blir investeringarna. Om socialdemokraterna och fackföreningsrörelsen vill ha centralt styrda fonder (som efterhand sätter marknadsekonomin ur spel) måste folkpartiet bekänna färg.

Det skall bli ett intressant avslöjande.